

MAGYARORSZÁG, AZ ÖSSZES ISTENEK LAKÓHELYE

Schendl Frigyes kiséposza

1720-ban jelent meg Nagyszombatban Schendl Frigyes (1690–1738) *carmen elegiacum*-ja, melynek címe: *Sedes Deorum, sive Hungaria rerum omnium copia affluens*.¹ A graduáltakhoz intézett ajánlásban költeményének meséjét a valóságtól nem igen eltérőnek nevezi; mivel olvasói a szabad művészetekben kiműveltek, könnyű lesz nekik a cselékvényt felfogni.² Az öt énekből álló költemény elején Jupiter, mivel már tíz éve nem tud semmit arról, hogy mi történik a Földön, elkeseredik és elhatározza, hogy villámával elpusztítja a mindenséget, csupán Juno könyörgésére áll el tervétől.³ A nyitó helyzet tehát a tassoi „epikus malom” méltatlankodó istenée, ám a méltatlankodás oka már különbözik, hiszen nem az emberekre haragszik Jupiter, hanem a lent kormányzó istenekre, akik semmi híradással nem szolgálnak. Legfőljebb egy-egy elhunyt kóbor lelke adott szórványos híradást. Haragszik bátyjára, Neptunusra, aki semmit sem jelentett neki a tengerről; megbánja még azt is, hogy Semeléből kimentette Bacchust, és ráadásul irigyelt hivatalt juttatott neki: a szőlők felügyeletét, amikor is tetszése szerint ihat a legjobb borokból, és még Indiát is megkapta ráadásul, valamint a költők is állandóan róla dalolnak, atyjának mégsem küld egy pohárnyi bort sem. Eszébe jutnak a régi lázadó gigászok, Salmoneus és az özönvíz is; szól Mulcibernek, hogy hozza fegyvereit. A második énekben Juno megkérleli férjét, figyelmezteti, hogy ha az istenekkel leszámol, akkor a Föld is elpusztul, még Ganymedes szerelmét is fölemlegeti, és azt ajánlja, hogy ha mindenáron büntetni akar, inkább ölje meg őt. Végül elájul, Jupiter erre eldobja a fegyvert, villámát, „felápolja” érzékeny lelkű feleségét, aki mindjárt meg is igéri, hogy a jövőben engedelmesek lesznek az istenek, bor is lesz, Ceres is elszámol a gabonával, és a félistenek nyája mezőkről és erdőkből szintén benyújtja elszámolását.⁴ A harmadik énekben a megenyhült főisten hivatja Mercuriust, és utasítja, hogy menjen le a Földre, embernek álcázva magát. Kémlelje ki az összes istent, és jelentse, hogy mit látott. A szárnyas küldönc előbb

¹ A promotor (Szdellár Ferenc)nevéen jelent meg.

² *Sedes Deorum*, 4. sztlan l.

³ *Jupiter silentio decem annorum, quibus Dii nihil ad se de terrarum orbe retulerunt, tandem exasperatus animo; fulmine universos delere parat: nisi Junonis precibus a tam crudeli facinore patrandi abstraheretur. i. m. 7–11. sztlan. l.*

⁴ *Juno sortem miserata Deorum, Jovem pro salute eorum deprecatur; oratque, subito ut furori modum ponat. i. m. 11–18. sztlan l.*

Ceres birodalmát tekinti meg: minden rendben van, az istennő vet, a parasztek szántanak és boronálnak, Aristaeus vezetésével. Majd leszáll a tengerbe, és Nereus palotájához igyekeznek. (Közben csodálatos módon száraz marad.) A tengeristen házáat vízoszlopok tartják; maga a palota bálnaháton áll.

Tota domus steterat liquidis innixa columnis,
Quas baleana suo tergore magna tenet.
Tecta domus, paries, laqueare, cubilia, sedes,
Denique quidquid erat, nil, nisi lympha fuit.⁵

Azonban a nimfák észrevették, erre Mercurius gyorsan elillant. Éppen felkel a nap, mikor kibukkan a tenger felszínére, ahol Nereus hajtja hintáját. Szicíliaiban lép partra, és felkapaszkodik egy magas hegyre. Itt a pásztoréletet ellenőrizhette: minden rendben van, furulyálnak, énekelnek, esznek, isznak, birkát nyírnak, Pan kerülgeti a nyáját (nehogy a kecskét elvigye a farkas). Arcadiából átköltözött az Etna lejtőjére. A termelésnek ez az ága is megnyugtató, a többi földet már be sem kell járnia, hiszen mind olyan, mint Szicília. Következik Bacchus ellenőrzése. Felhőbe bújva figyel a szüretet, a nagy nyüzsgésbe épp most érkezik meg tigrisvonta elefántcsont hintaján a bor istene, mindenkit mulatozásra biztat: senkit sem akar száraz torokkal látni. Mindenki táncol, iszik és kurjongat. Mercurius rejtekhelyén elégedetlenül morog, hogy neki miért nem szabad közbük vegyülni, bárcsak ő is ihatnék!

Heu mihi! Mercurius tacito cum murmure plorat,
Cur vetat in laeto Jupiter esse choro?
Bacche! veni tacitus, tua plus mihi sacra probantur,
Quam Jovis; O tacitus tu mihi Bacche veni!
Et scio, si nosses, ubi sim, mihi Bacche venires,
Heu! mihi quod vetitum dicere, scire tibi.
Sic Atlantiades sicco gemit ore; fugaces
Irrita sed queruli verba tulere Noti!⁶

Ezután a nimfákat ellenőrzi, és a szatírokat. Ezek is teszik a dolgukat, őrzik az erdőt. Mindenki dolgozik: Plutus is hűsöl hesperiai barlangjában és őrzi a kincseket. Visszamegy az égbe, és beszámol atyjának, hogy mindent látott és mindent rendben talált.

A negyedik énekben Jupiter ismét visszaküldi Mercuriust, hogy most már kérdezzen rá az isteneknél: mi az oka hosszú hallgatásuknak? Most már eredeti, isteni külsejében mutatkozhatnak. De még mindig legyen óvatos, egyenként faggassa ki az ügyfeleket: nem volna tanácsos őket egyelőre egybehivatni. Ő mindenesetre reméli a jó kifejetet, ezért megteríttet Ganymedes-szel, mert valószínűleg nagy vendégségre lehet számítani. Mercurius istentársai nevében közölheti, hogy csupán

⁵Jupiter flexus Junonis precibus, Mercurium adesse jubet; quem in terras alegant, ut in acta Deorum sedulus inquirat, dispiciatque, an suis quisque muneribus ex aequo respondeat? Hac tamen lege, ut posito tantisper Divino vultu, ne, si videretur, agnoscat, sub agricolae specie delitescat. *i. m.* 19–28. sztlan I.; az idézet helye: 22. sztlan I.

⁶*I. m.* 26. sztlan I.

azért maradtak el a jelentések, mert nem is akarták zavarni földi ügyekkel az ég dolgaival elfoglalt atyjukat. Kérik, hogy ne haragudják, ők boldogan beszámolnak, csak eddig nem akarták zavarni.⁷

Jupiter az ötödik ének elején nagyon meghatódik, hogy ennyire szeretik, és újra leküldi fiát, hogy most már hívja meg az összes istent lakomára. Ezúttal díszruhába öltözteti a túlságosan is igénybevett küldöncöt. A saját hintóját küldi értük, a sasok csőréből kiszedi a villámot és négy párat befog belőlük a hintó elé. Utasításokat ad az ülésrendre is: középen üljön Bacchus, Neptunus, Ceres és Plutus, Pan legyen a kocsis, a többi kapaszkodjon, ahogy tud, oldalt. Mercurius maga röpüljön a hintó elé és mutassa az utat.⁸

A világ egykori felosztásakor volt csak ekkora dínomdánom. Mindenütt nektár folyt, Juno az ég kapujában várta – mint jó háziasszony – a vendégeket, a hintó negyedóra alatt itt volt, annyian voltak rajta, hogy majd leszakadt, alig bírták húzni a sasok. Pan is alig boldogult velük, jobban szokva volt az ökörhajtáshoz. Jupiter a nagyobb isteneket átöleli, megcsókolja és betessékeli őket. A félisten- és nimfásereg kint toporgott, be sem mertek lépni; Jupiter megnyugtatta őket, maradjanak nyugodtan, ami a lakomából marad, azt majd megehetik. Az úgysis nagy parasztság volna, ha mindent megennének a díszvendégek.

Attamen et vestros replebunt fercula ventres,
Credite, nemo, famem qui patiatur, erit.
Quae fuerit (nec enim lances vacuabimus omnes,
Istud grande foret rusticitatis opus)
Esca super, vestrīs ea serviet usibus; an non
Reliquias sat erit proposuisse dapum?⁹

Bent, a palotában már a díszvendégek is úgy viselkedtek, mint a királyi palotába tévedt parasztok: bémézkodtak, tátva maradt a szájuk, hiszen minden elbújhatott – művészet és természet egyaránt – a mellett a pompa mellett, amelyet az Ég palotájában láttak. A falakon megcsodálták a családi képeket:

Parietibus pendent primum simulacra parentum,
Gestaque Saturii splendoriora Jovis.¹⁰

A padlót kristály borítja. Végre asztalhoz ülnek, Jupiter bátyját maga mellé

⁷Jupiter cognita Deorum gubernatione, rursus Mercurium ad Deos remittit; ut e singulis quaerat, qua causa tam longa annorum intercapedine adeo altum tenuerint silentium? nullisque omnino rei Jovem reddiderint gnarum. *I. m.* 29–32. sztlán l.

⁸Laetus tanto in se Deorum amore Jupiter, ut vicem et ipse iisdem aliquam rependat, omnes ad coeleste convivium advocat; suum currum, inaudito in hoc tempus favore, submittens. Verum, dum epulis accumbunt, seque mutuo horrore quodam, et verecundia perciti Dii fugiunt; Causa rei ex Junone intellecta, hanc terrae plagam, quam nunc Hungariam dicimus; quo deinceps majorem abs se familiaritatem ineant, habitationem constituit. Divina igitur turba suis cum opibus in hanc commigrat: unde Regno huic tanta rerum omnium ubertas orta est. *I. m.* 32–46. sztlán l.

⁹*I. m.* 37. sztlán l.

¹⁰*I. m.* 37. sztlán l.

ültette, a többieket vegyesen. Minden ritka étket felhordtak: nyulat, medvetalpat, foglyot, kagylót. Elsőrendű borokat is adtak, de csak Bacchus mert inni, a többiek szeméremből nem, pedig atyjuk maga kínálgatta őket. Úgy viselkedtek, mint a parasztlakodalomban a vendégek: kérték magukat. A háziasszony meg is magyarázta, hogy miért nincsen az isteneknek civilizált modoruk: mind külön-külön laknak, az egyik Arcadiában, a második Naxosban, a harmadik Szicíliában, a negyedik a víz alatt, az ötödik a hegyekben, ezért nem sajtáíthatták el a társasági illetet. Ha csak ez a baj – mondja Jupiter, azon lehet segíteni. Elküldi sasát, hogy egy óra alatt röpjön végig a Földet, és találjon olyan helyet, ahol az összes isten együtt lakhatik. Erre már az istenek is felbátorodtak, és sorra hangzottak el a pohárköszöntők. Mercurius jön és jelenti, hogy már meg is van az ideális ország, természetesen Pannonia! Ennél nemesebb föld nincs az ég alatt. Neptunusnak óriási folyamokkal szolgálhat, és lesz elég forrás is, ahol elhelyezheti a najádokat. Ami az erdei istenségeket illeti, azokra óriási árnyas erdők várnak. Pan tágas legelőket kap nyájainak, lesz elég kővér szántóföldje Ceresnek, és van elég sziklás hegység is, ahol Plutus ellakhatik. Bacchus pedig számtalan szőlőhegyre számíthat. Az isteneknek van is kedvük együtt lakni, csak kéri atyjuktól, hogy mindegyiküknek legyen külön jele is, hogy a nép tudja: hol található. Jupiter erre is rábólint. Bacchus megkapja a maga aranyló szőlővesszejét, Ceres megtöltheti gabonával a csűröket, hatalmas termetű ökröket terelhet Pan, Plutus hegyei teli lesznek arannyal, Neptunus pedig a leghalásabb vizeket kapja meg. Az istenek el is mennek, eredeti lakóhelyükön összecsomagolják holmijukat; Bacchus hozza kedvenc szőlővesszejét Naxosról, Paphosról és Ciprusból; Plutus hozhatja aranyát, Ceres gabonáját, Pan a szatirokkal csordáit terelteti. A tengeristen pedig letelepedett az Isterben és a Tibiscusban. Egyik palotája Komáromban áll, ahol a vizákat szokták fogni, a másik, kisebb lakja a Tisza partján, Ocsován áll. Bacchus fő helye Tokaj lett, és ott olyan jó bor terem, hogy a massicumi és a falernusi elbújhatnak mögötte. De jó bor terem Sopronban is; a költő meg is jegyzi, hogy bár ihatna belőle, biztosan a verselés is jobban menne:

Nunc quoque, si, ut quondam, biberem tua vina poeta
Uberior metris, quam mihi vena foret!¹¹

Az istenek el is kezdték a munkálkodást. Ceres gabonaföldjei százszoros termést hoznak. Plutus elrejtette ugyan kincseit a hegyekbe, de azért – ha nagy fáradtsággal is – hozzáférhetők az embereknek. A magyar arany közkézen forog a népek között, királyok koronáját ékesíti és a leghíresebb a világon. Pan olyan legelőkre talált, hogy juhái gypja megsűrűsödött, a földig ér, és fehér színűvé változott. A faunok főleg a Bakony erdeiben tanyáznak, a kisebb folyókba, patakokba és a forrásokba is jutott egy-egy híresebb nimfa, például: Tyrnava, aki a Nagyszombat melletti habokban lakik. Jupiter megszemlélte a csodás termékenységgű országot, és megelégedve visszavonult égi palotájába. A költő ezzel elbúcsúzik, és már Phoebusra bízta a továbbiak megénekelését.

¹¹I. m. 45. sztlan l.

Patria dives ave! sedes sacrata Deorum!
Hoc unum, ut stabili pace fruare, precor.¹²

III. Károly 1715 óta nem hívott össze országgyűlést. Tudjuk, hogy a Pragmatica Sanctio elfogadtatását hosszas tárgyalások előzték meg: nyilván ez a körülmény rejlik az allegória háttérében. A túlságosan is hangsúlyozott pompa, amely elvakítja a vidéki magányban élő isteneket, elég egyértelműen utal egy-egy Bécsbe citált főúr lehetséges élményeire. Az ország mitológiai bőségének régi toposza ezért elegyedhetett össze egy finom diplomáciai művelet humoros megjelenítésével. A kötet felajánlója – vagyis a nyomtatás költségeinek fedezője – nem más, mint Károlyi Ferenc gróf.¹³

¹²I. m. 46. sztlan l.

¹³I. m. 47. sztlan l.